

S k i r m a n t ė T i r i l y t ė

Pasvalio 2-oji vidurinė mokykla, IIa klasė

N U O P A V A S A R I O I K I R U D E N S
(GAMTOS IR ŽMOGAUS IŠGYVENIMŲ PARALELĖ M. KATILIŠKIO
ROMANE "MIŠKAIS ATEINA RUDUO")

1996 m.

Dažniausiai net nesusimąstai, net nepagalvoji, kokia artima tavajam gyvenimui yra gamta. Nepajunti, kaip ji įsipina į tavo kasdienybę, į tavo liūdesį ir džiaugsmą. Tu liūdi ir atrodo, kad su tavimi kartu liūdi visas pasaulis, su tavimi verkia medžiai, o paukščiai gieda liūdnas giesmes. Visiškai kitaip tu jautiesi, kai esi linksmas ir patenkintas gyvenimu. Tada kitaip atrodo ir gamta. Rodosi, kad medžiai lenkiasi tavo džiaugsmui ir laimei. Kai tu laimingas, tau atrodo, kad net saulė skaistesnė. Tu džiaugiesi, lyg pirmą kartą būtum pamatęs gražiausias gyvenimo spalvas. Toks žmogaus gyvenimo ir gamtos ryšys vaizduojamas ir literatūroje. Įdomų gamtos ir žmogaus išgyvenimų palyginimą randame Mariaus Katiliškio romane "Miškais ateina ruduo". Romano veiksmas prasideda ankstyvą pavasarį, o baigiasi rudenį. Gamtos kitimas akivaizdus ir suprantamas. O kokią jausmų kaitą išgyvena pagrindinis romano veikėjas Tilius bei kiti personažai - Petras Doveika, Agnė, Monika Doveikienė?

Romanas prasideda ankstyvo pavasario vaizdu. Gamta pavasarį nerami. Ilgai kentusi žiemos vargą, ji dabar trokšta kuo greičiau išsilaisvinti iš jos pančių ir paskleisti savo žalumą, kurį tik akys mato. Todėl upės šniokščia nuo tirpstančio sniego, medžiai ir laukai stengiasi greičiau nusimesti taip ilgai nešiotą baltą apdarą. Gamtoje pamažu ima busti nerami gyvybė. Pirmiesiems pavasario žingsniams nelieka abejinga ir Tiliaus siela. Ramybę drumsčia mintys apie ateitį. Atėjus pavasariui jis jau nebegalės dirbti miške, tad reikia galvoti apie naują darbą. Bet ši mintis Tiliui nėra labai niūri. Jis džiaugiasi, kad susitiks su naujais žmonėmis ir atsikratys-tarsi gamta balto rūbo- bendravimo su be galo darbu ir pinigams atsidavusiais žmonėmis. Tiliui širdį kutena dar viena nerami mintis-mintis apie galimą tamybą. Jis laukia laiško, kuris turi nulemti jo ateitį. Tiliui visai nerūpi, kad Raudonasis Petras pasišaipų iš tokio jo nerimo ir minčių. Tilius tuo gyvas ir laimingas. Jam atrodo, kad tik neramią sielą turintis žmogus ir gali jaustis laimingas. Tiliaus būseną tokia panaši į gamtos būseną ankstyvą pavasarį: nerimas, laukimas... Jaunuolio svajonės romane lyginamos su tirpstančiu sniegu. Lyg sniege Tilius klimpsta savo abejonėse ir troškime išsivaduoti iš nuobodybės. Atrodo, kad jis brenda klampiu sniegu. Eiti sunku, tačiau tereikia pirmu žingsniu pralaužti kietą pluta, tereikia tvirtai žinoti, ko nori ir ko sieki, o paskui jau daug lengviau galėsi eiti.

Visa, kas gyva gamtoje, bunda naujam gyvenimui. Ankstų, drumstai šiltą pavasario rytą ir Tilius išeina į naują gyvenimą—išeina pas ūkininką. Eina pamažu, lyg norėdamas atsisveikinti su gimtaisiais laukais, kur prabėgo nerūpestinga vaikystė. Praėjusios žiemos rytai jam primena slogią nuotaiką. Dabar ji ~~įnubraukta~~. Tilius džiaugiasi regėdamas "vienkiemį stogus, išsinėrusius iš sniego, pavasario lietaus nupraustus ir nušvitusius saulėje". Švilpauja varnėnai, triliuoja vieversiai, minkštas vėjas laižo rankas, grabinėja veidą... Ir pakeliui į Basiuliškes sutikta mergaitė Agnė ~~jau~~ atrodo panaši į pavasari: "kaip žibuoklė alksnynėlyje, kaip svyrančio ant vandens gluosnio šakelė, tirštai nukibusi geltonais plyštančių pumpurų spurgais, ant kurių suskrido pirmosios bitės"... Pavasario apraiškos gamtoje džiaugsmu atsispindi Tiliaus sieloje. Bet ateina vakaras. Variu subtilizga saulė upės vandenyje, sužiebia liepsnas languose. Pro medžių šakas prasimuša raudoni Basiuliškių tvartų ir klėties stogai. Tilius eina ten. Kelionė į naują gyvenimą, prasidėjusi šiltą pavasario rytą, kai saulės karštį prilaikė ploni debesys, baigiasi nerimą skelbiančia raudona spalva-raudonos saulėlydžio liepsnos, raudoni stogai...

Nepastebimai ateina vasara. Aplinkui lyg dumblina jūra jau žaliuoja miškas. Medžiai, kurie žiemą atrodė niūrūs ir pilki, tarsi basliai sukaišioti į sniegą, dabar stovi neapsakomai gražūs. Visi rodo si laimingi. Džiaugiasi ir Tilius. Jis, kaip ir tie medžiai, jaučiasi laimingas: gavo naują darbą, yra mylimas ir pats myli.

Ypačingą vasaros vakarą susitinka Tilius su Agne. "Tai buvo vakaras iš tokių, kurių per metus nepasitaiko daugiau kaip trys ar keturi. Toks nutinka prieš pajūti, prieš didžiuosius darbus, išeinant į lauką sėjai. Ir išleidžiant vaikus į platų pasaulį painiais, klaidžiais keliais. Vakaras prieš didelius įvykius, kuriems nelemta pasikartoti. Kaip nėra pakartojama jaunystė ir nėra pakartojama mirtis." Bet štai atkylantis didžiulis debesis ir retkarčiais nušvintantis žaibas pranašauja audrą. Nutyla paukščiai, balose pasislepia varlės. Vasarvidžio žvaigždes uždengia debesys. Siaubios tylos ir troškios tamsos apgaubta gamta laukia kažko nežinomo, kažko paslaptingo. Tilius ir Agnė mato artėjančią audrą ir patys jaučiasi esą tos audros sukuryje. Tai, kas artėja, jų nė kiek negąsdina, tik dar labiau suartina. Kažkas vyksta ir jų širdyse. Šėlsta meilės audra. Agnė svaigė ir "nesuvokė, kad tai, kas darosi šiuo metu, teįvyksta vieną kartą gyvenime. Kad po to jau viskas eina savaime ir nebeatšaukiamai." Ji atsisveikina su savo vaikyste. Aistra Tilių ir Agnę neša per laiką, per tamsą ir tylą, neša nežinon. Ta nežinia gali būti ir skaudi, tačiau jiems dabar tai nerūpi. Lietus virto ištisiniu upės šniokš-

timu, "visas pasaulis aplink ošė šilto, pavasarinio vandens tvane". Tilius ir Agnė niro į meilės jūrą, kuri liejosi iš krantų, kurios gelmė neišmatuojama.

Bet Tilius supranta esąs mylimas ir kitos moters—Monikos Doveikienės, Basiuliškių ūkio šeimininko žmonos.

Ta vasara buvo tvanki, karšta ir sausringa. Dieną, o ypač vidudienį, medžiai net traškėjo nuo karščio, tingiai bečiulbėjo paukščiai. Visa, kas gyva, stengėsi išlikti kuo giliau ir pavėsi. Karštis neatslūgdavo ir naktį. Tik iš žvaigždėmis nusėto dangaus galėjai atskirti dieną nuo nakties. Sapsra darė savo. Žemė buvo suskeldėjusi iki kraujo, rugiai buvo tokie sausi, kad vos palietus varpas grūdai patys birdavo žemėn, ore skraidė kiaulpienių ir usnių pūkai.

Neranda ramybės ir Tilius su Monika. Naktį, kai danguje sužiba pirmosios žvaigždės, jiedu pasineria meilės glėbyje. Ir kuo trumpesni jų susitikimai, tuo stipresnis geismas.

Betgi negali amžinai tęstis tokie karščiai. Visi laukė lietaus. Nei Tilius, nei Monika nenujautė, kokia skaudi jiems bus tos sauros pabaiga. O dangus jau rudėjęs... Rodėsi, ateina paparasčiausias ruduo. Toks kaip visada. Paukščiai, užauginę savo jaunikius, jau ruošiasi skrydžiui, miškuose sirpsta bruknės, ūkininkai veža paskutinius vežimus. Bet kažkas keista buvo tame rudenyje... Kažkaip apgobė mišką ir vis greičiau artėjo prie žemės. Nupjautų rugių laukuose styrančios ražienos atrodė tokios skausmingos, ir į jas žiūrint darėsi liūdna. Jos širdyje kėlė ilgesį to, kas praėjo ir nebepasiekiamą. Artėjo skausminga pabaiga ir Tiliaus ir Monikos meilei.

Žemė pagaliau sulaukė atvangos. Tiktai gamtos atvanga visiškai neprilygo žmogiškajai. Basiuliškių vienkiemyje augo bėda, nelaimė, kažkas baisaus. Tai, kas prasidėjo pavasari, dabar, rudeni, turėjo išsilėiti. Kažkas nenumaldomai artėjo, todėl ir ariamos žemės nugarą rodėsi skaudi. Tačiau tas skausmas buvo ne žemėje, jis buvo gyvas žmogaus viduje. Baimė, kad jis išsilies, buvo stipresnė už tą baimę, kuri apima žmogų pasiklydus miške. Visa tai jautė Tilius. Tik nežinojo, kas jį taip graužia iš vidaus. Jis buvo susipainiojęs savo gyvenime ir neturėjo ko paklausti patarimo. Nuo jo tolo mylima Agnė, bet jis nesugebėjo atsispirti Doveikienės meilei. Vis dėlto atomazga buvo čia pat. Kuo sparčiau į žemę žengė ruduo, tuo labiau jis į save traukė Tilių. Negailėstingas jis buvo Tiliaus širdžiai: pripildė ją nerimo ir rūpesčio, kuris tarytum smaugte smaugė Tilių iš vidaus. Jis jautė, kokia artima gamtos tvarka yra jų, žmonių, gyvenimui. Visiems aišku, kad atėjus pavasariui tirpsta sniegas ir visi pakyla naujam gyvenimui, vasarą žydi ir brandina vai-

sių, rudeni jį atiduoda ir vysta, meta lapus... Taip ir žmogaus gyvenime: tai, kas kaupiasi, auga, bręsta ilgą laiką, turi išsilieti, užaugti, duoti vaisių. Nežinomybė tampa kasdienybe, paslaptis - kasdieniu žodžiu. To ir bijojo Tilius. O gamta kaip teisėja vis artino tą laiką...

Stebėdamas tolimon skrendančius paukščius Tilius jaučia, kad dalelė jo paties atskyla ir lekia kartu su jais į nežinomybę. Bet paukščiai nepajėgia iš Tiliaus išplėšti to, kas lyg akmuo slegia širdį. Ir Tiliui norisi pabėgti, pasitraukti... Bet kurgi jis gali pabėgti? Nebent pats nuo savęs. Tačiau dar nė vienam žmogui nėra pavykę to padaryti. Pabėgus į kitą vietą juk nepalengvėtų, nenurimtų širdis. Kaip siūbuoja vėtrų laužomas medis, taip ir Tilius blaškėsi kamuojamas gyvenimo negandų. Rodėsi, kad jis kaip medis bus nulaužtas ar išverstas iš šaknų.

Kasryt patekanti saulė - naujos dienos pradžia. Tilius tarsit ~~gyv~~ gyveno kartu su saule. Su keista nuojauta lydėjo ją gęstančia. Atrodė, kad mato paskutinį sykį. Kartu su besileidžiančia saule kažkur traukėsi, tolo ir jo gyvenimas. Tilius jautė, kad jam nebėra laiko, kad reikia eiti... Kažkur skubinosi. Bet kurgi?

Agnė pasirodė ryžtingesnė. Ji pasitraukė. Nusprendė visam laikui išvažiuoti, palikti gyvenimą prie miško. Viskas, kas nuostabus nutiko čia, Tilius, meilė, dabar jai liko toli, kažkokiame nežinioje. Iš tų laimingų dienų liko blankus šešėlis, tik migla, kuri tą rytą, kai Agnė išvažiavo, dengė žemę. Gamta tarsit padėjo jai pabėgti iš savo praeities, paslėpdama tai, kas ją čia supo. Paniuręs buvo ir dangus. Tik aukštai aukštai galėjai išžvelgti mažą šviesos lopinėlį, kuris gal Agnei sakė, kad naujoje vietoje, su naujais žmonėmis gyvenimas bus šviesesnis.

Atėjęs ruduo palietė kiekvieno širdį. Petruči Doveikai krinchantys medžių lapai buvo skausmingiausias reginys. Jis pasijuto toks vienišas, visų apleistas, užmirštas. Baisiausia, kad kentė dėl senatvės. Rudeni dažniausiai žmogus ir pajunta laiką, savo amžių. Kartu su vystančia gamta, rodos, nuvysta kažkas ir tavo viduje, rodos, apleidžia tave jėgos, jautiesi silpnas ir nebeįgalis. Doveika sulaukė gamtos ženklo, kuris jį perspėjo, o gal patvirtino jo nuojautą. Nerimo kibirkštėlė širdyje uždegė liepsnojanti rudens saulė autobuso languose. Jam buvo skaudu matyti tą liepsną, kuri degino jį patį: joje degė vienatvė, nuoskauda dėl senatvės, dar kažkas... Ir netrukus toji skausmingai liepsnojanti rudens saulė suspindo tikrąją liepsną, tikru gaisru... Ir kai senis Doveikaėjo vienas mišku, apsuptas tik daugybės žvėgždžių, atrodė, kad viskas aplinkui jautė, žinojo, kad netrukus įvyks kažkas lemtinga. Doveika laukė, bu-

dėjo. Kartu su juo mirkčiojo ir mėlynus spindulius leido viena išsiskirianti iš kitų žvaigždė... Vienuma suartino žmogų ir žvaigždę. Naktis buvo tyki, rami, lyg nuščiuvusi, lyg pasiruošusi išvysti kažką baisaus. Tokioje naktyje laikas sustoja arba tiesiog jo būna per daug. Ir niekas jau nebegalėjo sulaikyti to, kas turėjo įvykti. Doveika neskubėjo. Kur benulėksi, ką bepadarysi, jei viskas atlikta tavęs ir neklausus?..

Tą pačią naktį į žemę lašėjo Tiliaus kraujas. "pro pirštus sunkėsi juodi, lipniai tiršti lašai. Vaizdingoje gaisro pašvaitėje jie atgavo tikrąją spalvą. "Ant Basiuliškių stogų krito raudonos gaisro dėmės. Paskutiniai romano vaizdai nuspalvinti raudona spalva. Ta pačia, kuri nerimastingai švytėjo pirmą kartą Tiliui einant į Basiuliškes, kuri lemtingąją naktį perspėjo grįžtanti į savo namus Petrą Doveiką.

Tokia atomazga, atrodo, buvo neišvengiama. Tilius-gamtos jėgai pasiduodantis žmogus. Kaip neišvengiamas rudens atėjimas į žemę, taip ~~ix~~ neišvengiama ir tokia baigtis. Tilius nesugebėjo atsiskirti nuo gamtos. Jis gyveno tą patį gyvenimą. Tik amžina gyvybe žmogus negali džiaugtis: jis laikinas ir trapus. Tai, ką patyrė Tilius nuo pavasario iki rudens, byloja apie žmogaus ir gamtos gyvenimo artimumą. Taip kinta gamta kasmet, ir žmogus ne kartą patiria tokią jausmų kaitą. Tik kai kada baigtis būna tragiška. Mariaus Katiškiečio romanas "Miškais ateina ruduo" apie tai ir pasakoja.